

okresáva, obmedzuje, patienter ostenditur (jasne nachádza) – vytrvalo ukazuje, objecit et abstergat (zavrhol a odohol) – zvalil a odstránil, non solum in civitatibus magnis et hominibus nobiles sed etiam in rure pauperibus rusticis et abiectis (nielen vo veľkých mestách urodzeným ľuďom, ale aj na vidieku prostým a neurodzeným ľuďom) – ... a vznešeným ľuďom, ale aj na vidieku chudobným a opovrhovaným dedinčanom, mittit rete (pošle sieť) – hodí sieť, dicit (stená) – vraví, levis (ľahko oblečená) – ľahkomyselná.

Sedemposchodová (či sedemkapitolová) budova Stredovekej scholastickej kázne je pokrytá nevyhnutnou strechou, ktorú tvorí Záver, Pramene a literatúra, nemecké a anglické resumé a Menný register.

Nevšimol som si, či je na streche namontovaný prepychový zvodný alebo obyčajný, ale rovnako zvodný, účinný a fungujúci hromozvod alebo bleskozvod (oba termíny sú prípustné). Napokon ani nie je potrebné takéto bezpečnostné opatrenie, lebo zopár mojich kritických poznámok týkajúcich sa prekladu nemá ničivú silu divo bijúcich hromov a bleskov. Nijako nepoškodí solídne a odborne postavenú budovu. Tobôž nemá v úmysle ju ani v najmenšom znevážiť, lebo Brtáňovej knižka je skutočne veľmi cenným prínosom k poznaniu stredovekej literárnej teórie, jej špecifickej poetiky a kázňového literárneho žánru.

Jozef Minárik

NA PRAHU MILÉNIA. FOKLÓR A FOLKLORISTIKA NA SLOVENSKU. Bratislava, Vydavateľstvo ARM 333 2000. 255 s.

Hoci zborník Na prahu milénia obsahuje tematicky rôznorodé vedecké štúdie, je príkladom takého súboru príspevkov, v ktorom sa prezentujú výsledky interdisciplinárneho výskumu. Knižka popri dedikácii M. Leščákovovi k šesťdesiatinám obsahuje aj jeho výberovú bibliografiu a trojgeneračné vyznanie jubilar-tovi, ktorého autormi sú S. Kovačevičová, P. Liba, Ľ. Herznárová a Z. Veselská. Tvorí

širokú paletu príspevkov, ktorých ústredným motívom je skúmanie vzťahov a súvislostí tradície a kultúry v historickom procese, ale najmä úloha jednotlivca v zložitých peripe-tiách vývinu národného a kultúrneho spo-ločenstva. Hľadanie týchto súvislostí je sympa-tickým otváraním brány do nového milénia. Zborník predstavuje výsledky výskumov z ob-lasti folkloristiky, pričom osvetľuje aj doteraz málo známe skutočnosti z oblasti kultúrnych, historicko-spoločenských a religióznych pro-cesov, ktorých odraz treba hľadať v tradičných hodnotách. Prejavom a nástrojom myslenia, dorozumievania, získavania a ukladania po-znatkov sú synergetické činitele, ktoré nemož-no skúmať bez poznania sústavy všetkých znakov a vyjadrovacích prostriedkov spo-ločenstva, ako na to vo svojom predslove pouká-zala aj editorka zborníka Zuzana Profantová.

Prezentovaný zborník obsahuje ose-m-násť vedeckých štúdií venovaných súčasným problémom folkloristiky, problematike žánrov (mýtus, rozprávka, povesť, exemplum), ľu-do-vému náboženstvu, transformácii ľudovej tradície do literatúry, piesňovému folklóru, žánrom ľudového divadla a súčasným preja-vom obradovosti.

Nad významom skúmania tradičných kultúrnych a národných hodnôt na prahu milénia sa vo svojej štúdii Folklór a folkloristika na prahu milénia zamýšľa Zuzana Pro-fantová. Všima si najmä súčasné postoje k problematike folklóru a folkloristiky, ktoré sú rozporuplné („jednými je ‚okiadzaný‘, inými ‚zatracovaný‘,“ s. 30). Konštatuje, že folklórne tradície nemožno odsúdiť k zániku alebo úpadku, lebo predstavujú pretrvávajúce hodnoty, ktoré nie sú starožitnosťami. Hoci majú pamiatky dávnych časov dnes historickú a dokumentačnú hodnotu, ich bagatelizovaním a znevažovaním sa stráca význam a kontinuita folkloristického bádania aj v globalizačných a celospoločenských aktivitách. Treba pritom zdôrazniť, že existujú aj silné národne oriento-vané hnutia, ktoré folklór a folkloristiku zvy-razňujú. Napriek tomu, že folklór v minulosti slúžil cieľom národného sebauvedomovania a stál pri formovaní národnej identifikácie, nie je propagandou. Treba ho preto vnímať apoli-

tický, v súčinnosti s tradičnou identifikáciou spoločnosti a jednotlivca v nej (s. 34 – 35). Nemožno tak vylúčiť tézu, že folklór a skúmanie folklórnych prejavov má v Európe bez hraníc svoje nezastupiteľné miesto. Významnú úlohu pri prejavovaní sa jednotlivca a jeho kreovaní a identifikovaní sa v rámci istého etnika zohrávajú predovšetkým kultúrno-etnické a sociálne princípy. Znakom týchto vývinových procesov je kreovanie kultúrneho, etnického a národného spoločenstva s takými frapantnými etnokultúrnymi znakmi, ktoré každého jednotlivca identifikujú spolu s istým sociokultúrnym, národným, etnickým, jazykovým i folklórnym prostredím. Práve takáto forma identifikácie je v súčasnom globalizačnom procese jediným možným smerovaním na ceste k budovaniu modernej európskej spoločnosti. Zachovanie identity kultúrnych spoločenstiev je preto prvoradým a najdôležitejším znakom zachovania jedinečnosti každého sociokultúrneho systému i jednotlivca v ňom.

Prekročovanie hranice, pomyselného prahu medzi dvoma časmi a historickými priestormi aj v tomto ohľade nesie so sebou nebezpečenstvo vzniku tretej, hybridnej kategórie priestoru, ktorá môže spôsobiť eróziu kvality obidvoch priestorov a tým aj kultúrno-historického vedomia a jeho príslušnosti k tradičnému kultúrnemu a spoločensko-historickému kontextu. Prah ako hranica medzi dvoma priestormi má nezastupiteľné miesto v kultúrnych a magických prejavoch každého etnika (s. 29). K prahu sa viažu úkony ochranného charakteru pri najdôležitejších aktoch ľudského života (krst, svadba, pohreb). S prahom sa spájajú predstavy o duši predkov a tým aj predstavy o príslušnosti ku kultúrnemu a folklórnemu prostrediu. Aj pri prechode prahom medzi dvoma miléniami si treba uvedomiť vlastnú identitu a stotožniť sa s istým národno-kultúrnym spoločenstvom a nedopustiť tak stratu jeho identity. Interdisciplinárne prístupy ku skúmaniu kultúrno-historických, folkloristických, jazykových a sociálnych prejavov predstavujú základ kvalitného a dynamického vedeckého výskumu, ktorý je schopný účinne riešiť závažné spoločenské problémy v súlade

s požiadavkami dynamických procesov zmien v globalizujúcej sa Európe.

Podstatnú zložku skúmania folklórnych, kultúrno-historických, religióznych a sociokultúrnych prejavov determinuje egocentrická stratégia výskumu, ktorá je často ohraničená národným pragmatizmom. Uvedené výskumné aspekty sú príznačné pre všetky oblasti vedy, zaoberajúce sa kultúrno-historickými a národnými procesmi spoločenstva, hoci inoetnické, resp. globalizačné výskumné témy sú v súčasnosti módné, resp. najpreferovanejšie. Takéto výskumné projekty vychádzajú z vlastného etnocentrického náhľadu, aj preto takéto spôsoby nazerania na riešenie problematiku nemožno objektívne vylúčiť. Tento rozmer zdôraznil Oskár Elsček vo svojom príspevku O asynchrónnosti vývoja tradičného ľudového umenia a jeho výskumu. Upozornil, že záujem o etnické jazy treba vidieť v úsilí o charakteristiku národného, intelektuálneho, integračného a obranárskeho mechanizmu v súčinnosti s tendenciami nekompromisne eliminovať také prejavy, ktoré chcú porušiť vnútorný systém a naštrbiť identifikačné kvalifikátory sociokultúrnej identity spoločnosti. Zároveň poukázal na rozdielnu mieru aktuálnosti žánrov ľudového umenia v kultúrnom živote a v sociálnom prostredí. Zdôraznil najmä interdisciplinárnu vedeckého prístupu a cezhraničnú spoluprácu. Významnú úlohu prikladá utváraniu národných a medzinárodných syntéz v jednotlivých vedných disciplínach, čo umožní komplexne skúmať množstvo aspektov života spoločnosti a kultúrno-spoločenské prejavy v historicky prirodzených makroregiónoch. Je to veľmi aktuálny a jedinečný moment, v ktorom treba prekročiť hranicu roztrieštenosti a oddeleného vnímania kultúr a vzťahov, ktoré sú zvyčajne determinované podobnými spoločensko-historickými a kultúrnymi procesmi a vplyvmi. Tie sa stali základom formovania euroregiónov, v ktorých sa prelínajú individuálne vplyvy osobitých etnokultúrnych a sociokultúrnych spoločenstiev. Uvedený rozmer vnímania hodnôt tradičných folklórnych prejavov určite prispieje k prehĺbeniu poznania národno-kultúrneho vývinu európskych národov a etník

v prirodzených géopolitických a kultúrohistorických priestoroch.

Ďalší okruh štúdií venovaných problematike skúmania ľudovej prozaickej tvorby otvára príspevok Jána Micháleka s príznačným názvom Ľudová prozaická tvorba a jej etické hodnoty. Kladie si otázku, akú úlohu zohrala rozprávka, resp. ľudová prozaická tvorba v kontexte civilizačných tlakov a vplyvov, čo týmto vplyvom v rozprávke odolalo, čo sa v nej zmenilo, čo z minulosti tradícia rozprávkovej tvorby dokázala preniesť cez storočia. Treba však upozorniť na fakt, že ľudová rozprávka aj v tých najrazantnejších civilizačných procesoch a vplyvoch zostala pevnou súčasťou duchovného a kultúrneho dedičstva národov a jej vývin ani v súčasnosti nepovedie k jej vytlačeniu, resp. k poklesu záujmu o jej hlboký mravný a kultúrny odkaz. Ľudová prozaická tvorba je teda nielen základným mravným kánonom, ale spolu s ľudovou piesňou tvorí najkomplexnejšiu formu prejavu identity národnej a sociokultúrnej tradície.

V príspevku Sémantická topografia ľudových rozprávok sa Martin Kanovský snaží o redefinovanie rozprávky a jej konfrontáciu s mýtom. Na týchto základoch sa mu vzťah žánrov rozprávky a mýtu v rámci ľudovej prozaickej tvorby javí veľmi široký a všeobecný. Rozdiel medzi rozprávkou a mýtom vysvetľuje najmä tým, že v rozprávkach sa nepracuje s tzv. silnými alebo slabými opozíciami. Rozprávkový hrdina tieto opozície integruje, resp. ich zlučuje, spája, hoci podľa neho je toto úsilie vopred márne. Vo výklade M. Kanovského však nie sú dostatočne dobre vysvetlené tendencie, ktoré vedú k vzniku rozdielnych prístupov pri interpretácii podobných štruktúrnych a formálnych konceptov oboch žánrov ľudovej prozaickej tvorby. Zdá sa, že autor si neuvedomil, že štruktúra opozícií v rozprávke a v mýte (napr. chudobný-bohatý, zdravý-nemocný, sýty-hladný a pod.) nie je jediným „kameňom“ výstavby textu. Práve v ľudových prozaických útvaroch zvyčajne existuje a významne funguje vyšší princíp, ktorý nemožno podriaďiť štruktúre, nie je racionálne uchopiteľný. Transparentným príkladom je práve opozícia chudoby a bohatstva

pertraktovaná aj v biblickej axióme: „Bohatý ťažko vojde do nebeského kráľovstva.“ Nikto však nikdy nevytlúčil spasenie boháča, na čo existujú príklady v životoch rozličných svätých. Tento postoj ako ústredný motív nájdeme aj v mnohých rozprávkach, ktoré patria do okruhu byzantsko-slovanskej kultúrnej a obradovej tradície. Podľa tejto tradície má Boh každého človeka, teda aj hriešnika svojim spôsobom rád. Hoci v ľudovej tradícii založenej na opozícii bohatstvo a chudoba bohatý človek vystupuje a priori ako hriešnik, niekedy možno v množstve motívov a ich variantov objaviť zmierlivý sujet, v ktorom sa aj bohatý človek posudzuje podľa konania dobrých skutkov. Podobné motívy možno nájsť napríklad v rozprávkach z východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi (dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny), v starobulharskej piesňovej tvorbe a pod. (viď: Michajlova, K.: Opozícia chudobný – bohatý v ľudovej kultúre Slovanov a v kresťanstve. Slovenský národopis, 43, 1995, s. 38 – 45; príspevok Žeňuchová, K.: Ľudové rozprávky z východného Slovenska v kontexte religiózneho myslenia bude publikovaný v zborníku Prekladanie Biblie, náboženská tvorba a duchovná pieseň (západného aj východného obradu) z hľadiska európskeho kontextu – v tlači).

K problematike mýtu sa vo svojej štúdií „Šokra“ – príbeh lacandónskej vodnej ženy vyjadril Milan Kováč. Hoci zámerom štúdie je analyzovať ľudovú naráciu a tvorbu mýtov súčasného kmeňa Mayov – Lacandóncov v Mexiku, predsa sa autor nevyhol úvahám venovaným problematike teórie mýtu. Konštatuje, že iba výnimočne sa niekto venuje našim schopnostiam mýtus študovať, teda tomu, či a ako môžeme k mýtu preniknúť. Mýtus podobne ako rozprávka je formálne i sémanticky zložitý útvar, preto nemožno zostávať zahľadený do metodológie skúmania mýtu, ktorá oveľa viac informuje o sebe ako o interpretovanom mýte. Podľa M. Kováča je treba v mýte v prvom rade vidieť človeka, rozprávača, ktorý vyšiel z danej kultúry spolu so situáciou, na ktorú v mýte reaguje. Dôležitú úlohu pritom zohráva aj zapisovateľ, ktorý nechtiac zapisuje vždy aj kúsok svojho vlastného sveta. Týmto závermi akoby autor prí-

spevku nepriamo odpovedal na otázky M. Kanovského z predchádzajúceho príspevku. Treba poznamenať, že pre kvalifikovaný výskum mýtu je potrebný návrat k štúdiu takýchto prameňov v ich prirodzenom kultúrnom a sociálnom prostredí, a tým k prameňom formovania mentality národa i jednotlivca a duchovného odkazu.

Ján Komorovský v príspevku *Ľudové náboženstvo ako religionistická kategória* sleduje fenomén, ktorý rešpektuje sociológia, psychológia, kulturológia, politológia i teológia. Hoci základným predpokladom prijatia istej religióznej orientácie jednotlivca alebo spoločnosti je prijatie istého záväzného a záväzujúceho vyznania viery, ktoré v konečnom dôsledku ovplyvňuje vlastnú náboženskú skúsenosť, ľudové chápanie niektorých článkov viery je zvyčajne podmienené zhmotnenými predstavami. Tento proces formuje najmä vlastná náboženská skúsenosť. V ľudovej viere tak často splyva svätý alebo sviatok s vyobrazením na ikone, obraze, freske. Aj prítomnosť Boha sa v kresťanskom chápaní spája s bohostánkom (kivorionom) a s čašou (kalichom), v ktorom je uložená Eucharistia (v podobe hostie alebo premenených častíc obetného chleba). Práve v takýchto symboloch treba hľadať korene vzniku a rozvoja kresťanského folklóru. Preto J. Komorovský poukazuje na sémantickú valorizáciu takých symbolov a obradových úkonov, ktorých kresťanská obraznosť pochádza z motívov a scenárov príznačných pre kozmickú religiozitu. Dôležité je pri tom poznamenať, že takéto obrazy a symboly sú reinterpretované na biblickom pozadí. Tak je to aj s mnohými mytologickými a mytologizujúcimi predstavami v našom kultúrno-historickom prostredí, ktoré je ovplyvnené kresťanským učením. Dochádza totiž k prelínaniu ľudových náboženských prvkov s takými nábožensko-mytologickými systémami, sujetmi a motívmi, ktorých základ treba vidieť v kresťanstve. Synkretizujúce procesy tak často kontaminujú rozličné folklórne príbehy, preto z hľadiska kompozičnej stavby je zvyčajne ťažko rozlíšiť mýtus a rozprávku. Z tohto dôvodu je treba podľa J. Komorovského uvažovať o „folklorizácii“ náboženstva, ktorú

treba vnímať ako proces transformácie náboženskej viery do folklórnych foriem. V tom spočíva aj podstata ľudového náboženstva, ktoré sa na pozadí mýtov a rozprávok rozvíjalo od čias našej kristianizácie.

Prelínanie ľudového náboženského myslenia a kresťanstva sleduje Tatiana Podolinská v príspevku *Kristus versus Odin v škandinávskom folklóre a v ikonografii na príklade Odina*, najvyššieho severského boha, ktorý podľa severskej mytológie bol pantokrátorom a stvoriteľom sveta. Práve v tejto mytologickej postave sa prelínajú prvky ľudového náboženstva a kresťanského myslenia. Podobnosť medzi Odinom a Kristom možno podľa T. Podolinskej nájsť napríklad v nápadne podobnej symbolike. Napríklad Kristus visel na kríži, rovnako Odin na posvätnom strome. Tu treba poukázať na jednu zaujímavú paralelu: Kríž, na ktorom visel Kristus, sa v kresťanskej tradícii pokladá za ovocné drevo, rajský strom. Z rajskeho stromu však okúsili Adam a Eva a zhrešili. Aj drevo kríža je drevom, stromom, ktoré prináša ovocie večného života. Ovocím večného života je Kristus, ktorého treba neustále prijímať. V tejto súvislosti by istotne bolo zaujímavé porovnať aj ostatné výklady podobných udalostí v mytológii škandinávského folklóru a v kresťanskej tradícii, ako je napríklad prebodnutie boku, zostúpenie k zosnulým, resp. do ríše temna a smrti, zmŕtvychvstanie a pod. Autorka konštatuje, že pri stretnutí týchto náboženských tradícií došlo k vzniku náboženského dualizmu, keď na oficiálnej úrovni jestvovalo kresťanstvo s početnými pohanskými prvkami a v ľudovom prostredí zase prežívala mytologická tradícia prepletená kresťanskými prvkami.

Príspevok Zory Vanovičovej s názvom *Príbeh s funkciou exempla v ústnej tradícii* otvára okruh príspevkov venovaných styku folklóru a literatúry. Autorka sa zaoberá problematikou káňzovej tvorby, ktorú charakterizuje ako sugestívny a autoritatívny prejav silne pôsobiaci práve v neformálnom ľudovom či folklórnom prostredí najmä vtedy, keď je toto pôsobenie pravidelné, ako je to známe z cirkevného života náboženských komunít. Káňznovú tvorbu porovnáva s cirkevným spevom.

Konštatuje, že kázňová tvorba vplývala na ústnu ľudovú slovesnosť tak, ako cirkevná pieseň vplývala na ľudovú náboženskú piesňovú produkciu. V prostredí menej vzdelaných recipientov mala tiež významnejší podiel na formovaní ich myslenia. Rečové žánre ako najnovší horizont styku literatúry s folklórom vo svojom príspevku predstavuje Viliam Marčok. Načrtáva základné etapy spolužitia literatúry a folklóru na Slovensku a rekonštruje vzájomné prepojenia literatúry s ústnou ľudovou slovesnosťou v celom dejinnom priestore. K riešeniu problematiky vzťahu folklóru a literatúry svojou štúdiou Povešťová tvorba Jozefa Horáka v kontexte literárneho folklorizmu prispela Hana Hlôšková. Poukazuje na niektoré postupy dofabulovania, obširnejšieho vykresľovania okolností deja a atmosféry v povestovej tvorbe Jozefa Horáka. Osvetľuje predovšetkým niektoré aspekty psychologickej motivácie konania postáv, ktoré sa J. Horákovi podarilo dobre vykresliť a pomocou lyrizácie – prírodnými symbolmi a obrazmi – umocniť dobovú atmosféru. Autorka zdôrazňuje, že povestová tvorba J. Horáka pôsobila v rámci tradícií literárneho romantizmu a tak stratila lokálnu špecifickosť. Stala sa súčasťou celonárodného historického vedomia.

Osobnosti folkloristu Františka Šujanského sa vo svojom príspevku František Šujanický ešte raz. Krátka úvaha k dejinám slovenskej folkloristiky a jej cieľom venuje Gabriela Kiliánová. Autorka dopĺňa niektoré údaje o práci tohto významného folkloristu, ktoré ju privedli k širším úvahám o formovaní národnej kultúry a k poňatiu toho, kde môže folkloristický výskum prekročiť úzko odborný rámec (s. 132). G. Kiliánová sa zamerala najmä na kultúrnu konštrukciu národnej identity a na folklórnu komunikáciu, ktorá je vo svojom prirodzenom prostredí otvoreným systémom, preto za istých okolností môže prekročiť jazykové, sociálne a kultúrne hranice. Jedným z prejavov pestovania národnej identity a formovania národného vedomia v širokých vrstvách obyvateľstva je kultivovanie národného jazyka ako kľúčového symbolu národnej identity. Hoci Slovensko bolo teritóriom, na ktorom sa uplatňovalo viacero jazykov (slovenči-

na, latinčina, maďarčina, nemčina, rusínčina, cirkevná slovančina), používanie týchto jazykov nebolo v každodennej komunikácii vnímané ako výraz národnej identity, ale často odrážalo spätosť používateľa tohto jazyka s istou spoločenskou vrstvou. Z tohto dôvodu neprekvapuje ani prepleťanie jazykových prvkov napríklad vo folklórnej komunikácii. Treba preto podrobne skúmať procesy uplatňovania sa ľudovej slovesnosti ako písaného textu a jeho zaradenie do kontextu slovenskej literatúry.

O živých menách ako súčasti miestnej tradície a identity uvažuje Jana Pospíšilová v príspevku Živá jména jako součást místní tradice a identity. Konštatuje, že mnohé pomenovania a názvy vypovedajú o miestnej histórii, o histórii kraja. Sú súčasťou kolektívnej pamäti, miestnej komunikačnej normy. Patria do súboru javov, ktoré vytvárajú pestrý obraz o miestnej kultúre. Utvárajú tiež miestnu identitu, ktorá je sformovaná ako prirodzené premostenie medzi minulosťou a prítomnosťou. Miestne názvy i mená osôb svedčia o dávnej rodovej zakotvenosti členov miestnej spoločnosti. K niektorým aspektom historického výskumu stereotypov sa vyjadruje Eva Krekovičová v príspevku Obraz Židov na Slovensku vo folklóre, jarmočných a púťových tlačiach a v literatúre. Autorka sleduje vzájomné pôsobenie oficiálnej a neoficiálnej vrstvy pamäti. Svoje doterajšie bádanie v oblasti stereotypov v slovenskom folklóre zovšeobecňuje v tom zmysle, že v našom folklóre možno nájsť spravidla staršie vrstvy sociálnej pamäti ako je 19. storočie. To však neznamená, že tieto zložky nerevitalizovali, resp. netransformovali prejavy nacionalizmu 19. storočia. Príkladom takéhoto myslenia je ambivalentné hodnotenie obrazu Židov v slovenskej spoločnosti. Negativistické hodnotenie židovstva vzišlo z cirkevného učenia (odsúdenie a umučenie Krista). V našom priestore sa uplatňuje najmä hodnotenie Žida ako úžerníka a krčmára. Krekovičová poukazuje aj na všeobecne rozšírený aspekt Žida – vinníka a obete, ktorý možno nájsť v dlhohodej diskriminácii Židov v Uhorsku. V závere svojej štúdie konštatuje, že napriek narastajúcim národným procesom v 19.

storočí možno v slovenskom folklóre nájsť výraznejšie prvky staršej sociálnej pamäti. Otázkou však zostáva, ako sa slovenský folklór vysporiadával s predsudkami aj voči inej národne alebo religiózne orientovanej skupine.

V príspevku Niekoľik poznámek o odrazu ľudových právnych predstáv v českém a německém folkloru Bohuslav Beneš konštatuje, že človek má byť schopný, resp. povinný uznávať Božie prikázania, má dodržiavať generačné a rodinné tradície, príkazy a obyčaje a nemá protestovať proti vrchnosti, hoci v každom spoločenstve existujú rozliční rebeli, ktorí svojím konaním relativizujú zdanlivo neotrasiteľnú predstavu unitarizmu a podriadenosti. Výber prostriedkov je teda na jednotlivcovi, ktorý sa rozhodne porušiť, resp. neporušiť tradičnú schému hodnôt aj za cenu vlastnej likvidácie. Z tohto dôvodu sú porovnateľní títo hrdinovia: Jánošík a Nikola Šuhaj. Dôsledok ich konania možno posudzovať na základe rovnakých princípov, a to v súlade s dobovým právnym stavom, alebo v súlade s aktívnym a všeobecne platným poňatím práva na líniu dobro – zlo.

Okruh príspevkov venovaných problematike spievaného textu otvára štúdia Sone Burlasovej Balada ako spievaný text. Vo svojej štúdií dospela k záveru, že melódie boli aktívnym prvkom miestneho prisvojovania si širšie známej piesne. Na druhej strane melódia získala novú dimenziu interpretácie práve prostredníctvom jej lokálnej alebo regionálnej autenticity. V príspevku Obraz matky v slovenskej ľudovej piesni Ľubica Droppová podáva komplexný obraz ženy-matky z hľadiska jej povinností a funkcie v priebehu života. Konštatuje, že obraz matky v ľudovej piesni zodpovedá rolám a funkciám matky v tradičnej slovenskej rodine.

Hoci ľudové divadlo predstavuje pomerne rozsiahlu a nesúrodú skupinu folklórnych prejavov, predsa sa s týmto termínom v etnologickej literatúre narába pomerne málo. Osvetlenie vzťahu ľudového divadla a folklóru je cieľom Daniela Luthera v príspevku K žánrovému a druhovému vymedzeniu ľudového divadla. Konštatuje, že folklór sa oživuje

vdďaka scéne a je jednoducho divadlom. Základným znakom divadla je premena herca, ktorá umožňuje zobraziť iné postavy, javy alebo činnosti, tomu napomáhajú rozličné masky i rekvizity. Autor príspevku uvádza, že folklórne javy obradovej a hernej podstaty s prvkami divadelného výrazu majú popri estetickej funkcii aj rad mimoestetických funkcií (magickú, obradovú, ceremoniálnu, náboženskú, regionálnu, nacionálnu, satirickú a sociálnu, hospodársku), pričom estetická funkcia býva nezriedka druhoradá a v dominantnej pozícii sa jednotlivé funkcie môžu presúvať alebo prelínať podľa prostredia hry alebo publika (s. 191). D. Luther rozdeľuje ľudové divadlo na obradové, spoločenské a pouličné hry. Upozorňuje však na širšie poňatie divadla, pri ktorom nie je rozhodujúca podstata obradov alebo hier, ale ich tvarová príbuznosť vyjadrená pomocou divadelných znakov. Podstatnou zložkou vzťahu obradu a folklóru (folklórneho divadla) je to, že ceremoniálne zložky (osoby, zvieratá, predmety, úkony, gestá a pod.) sa vykonávajú v istom čase a priestore s cieľom dosiahnuť istú duchovnú métu, a tak dochádza k prelínaniu sviatočného obradu (sacrum) a obradovej hry (s. 192).

Zmeny postojov k obradovým ľudovým obyčajom skúma Kornélia Jakubíková v príspevku Zmeny obyčajov ako indikátory zmien etických hodnôt. Príčiny týchto zmien vidí v individualizácii v súvislosti s platným trendom súčasného vývoja a s možnosťami uplatňovať novinky v zaužívaných obyčajoch, čo treba pokladať za istú formu prestíže. Druhou príčinou je uzatváranie sa rodiny pred širším spoločenstvom, čo súvisí so zánikom významu lokálnej spolupatričnosti (nielen v rámci rodiny, ale aj v rámci dedinskej spoločnosti). Najdôležitejšou zložkou zmien obyčajov ako indikátorov hodnotového systému je prenikanie finančných a trhových vzťahov do obradových aktivít. S autorkou sa zhodujeme na tom, že víťazstvo pragmatizmu a pohodlnosti nad emóciami a úctou, nad pohostinnosťou a spolupatričnosťou v širšom rodinnom i lokálnom spoločenstve síce prináša všeobecný súhlas súčasnej spoločnosti, dochádza však k zániku

významu pôvodných etických princípov a hodnot.

Príspevok Alexandry Navrátilovej Zvaní za kmotry v obřadní tradici českého lidu upúta najmä špecifikáciou obradovo-religiózneho kategórie a funkcie kmotra ako svedka legitímneho pôvodu, veku, majetkového a sociálneho zaradenia krstňaťa. Od začiatku 18. storočia dochádza k postupnému poklesu pôvodnej funkcie kmotrovstva a nahrádza ju cirkevno-náboženská funkcia. Aj v súčasnosti je funkcia kmotra pestovanou príbuzenskou kategóriou a rešpektovanou inštitúciou, hoci nadobudla iný rozmer a iný význam tým, že sa celospoločenská relevantnosť významu tejto funkcie presunula iba do roviny intímneho príbuzenského súžitia.

Peripetiami vzniku folklórneho festivalu vo Východnej sa zaoberá Miloš Šípka v príspevku Od autenticity k folklórnemu festivalu. Poukazuje na predpoklady vzniku kvalitného folklórneho festivalu na hornom Liptove vo Východnej. Zásadným katalyzátorom pre vznik takého festivalu sú podľa neho najmä danosti lokality, kultúrna i reálna mobilita, narastajúca vzdelanosť a záujem o pestovanie folklórnych tradícií, čiastočná zmena profesionálnej orientácie obyvateľstva a vplyv autorít v tejto oblasti.

Zborník uzatvára blok štúdií venovaných problematike tanca a hudby z etnomuzikologického aspektu. Vzťah hudby a tanečného pohybu, najmä objasnenie genézy tohto vzťahu a problematiky gajdošskej tradície v našom folklóre skúma Bernard Garaj v príspevku Etnomuzikologický aspekt vo výskume slovenských ľudových tancov. Konštatuje, že rovnaké druhy rytmických sprievodov k tancom mohli vzniknúť na rozličných miestach nezávisle od seba, preto je dôležité skúmať transformáciu rytmických sprievodov v iných inštrumentálnych podaniach alebo zoskupeniach, ktoré nie sú typické pre pôvodnú ľudovú hudbu. Určite by bolo zaujímavé porovnať hudobný sprievod gajdošov a hudobný sprievod dnes už typickej dedinskej dychovej kapely a ich vplyv na kreovanie tanečných prejavov. K problematike tanca sa vyjadruje aj Stanislav Džúek v referáte Premeny tanca roľníkov na Slovensku v 19. a 20. storočí. Ešte v 19. storočí

základným typom tanca domáceho roľníckeho prostredia boli všeobecne rozšírené párové krúživé tance predstavujúce pokračovanie obdobných európskych tancov renesancie. Dnes tento trend nezaznamenávame. Postupné uplatňovanie sólových diskotancov je prejavom mladej generácie, ktorá do svojho tanečného repertoára prijíma tanečné novinky. Z bežného tanečného života sa ľudový tanec vytráca. Na tento príspevok tematicky nadväzuje referát Ivana Murina s názvom Vrstvenie tanca na konci 20. storočia, v ktorom sa autor zmieňuje o dominancii „syntákových“ ľudoviek a diskotancov a upozorňuje na vznik alternatívnej kultúry mladých.

Recenzovaný zborník, ktorý redigovala Zuzana Profantová, ponúka interdisciplinárny pohľad na problematiku a perspektívy folkloristického bádania na Slovensku v stredoeurópskom i širšom európskom kontexte. Prináša mnohé pozitívne stimuly pre ďalšie skúmania kultúrnych a národných prejavov.

Katarína Žeňuchová – Peter Žeňuch

Nechutová, Jana: LATINSKÁ LITERATURA ČESKÉHO STŘEDOVĚKU DO ROKU 1400. Praha, Vyšehrad 2000. 368 s.

Brnianska medievalistka a klasická filologička prof. J. Nechutová si v tejto knihe kladie za cieľ prispieť k vyváženšiemu a ucelenejšiemu obrazu českého literárneho stredoveku, v ktorom doterajšie bádanie neúmerne akcentovalo zástoj textov v domácom jazyku, kým latinskú tvorbu, hoci kvantitatívne dominantnú a kvalitatívne prinajmenej rovnocennú, odsúvalo na vedľajšiu koľaj.

Význam tejto úlohy, problémy a metodologické východiská skúmania stredovekého česko-latinského písomníctva (tvorba v jednotlivých jazykoch ako integrálny celok v pomere k osobitnému štúdiu latinskej literatúry; samo vymedzenie pojmu „literatúra“ pre stredovek, fenomén literárneho života; chronológia a periodizácia, paneurópskosť a špecifiká;